

TRANSILVANIA

FÓIA ASOCIAȚIUNEI TRANSILVANE PENTRU LITERATURA ROMANĂ ȘI
CULTURA POPORULUI ROMÂNŪ.

Nrulŭ 1. SIBIŪ, 15 IANUARIE 1891. Anulŭ XXII.

CAUCALAND ÎN DACIA.

Geografia și istoria Daciei nă-au susținutŭ numirile: *Cogaion* și *Caucasus* pentru doi munți, *Caucoensii* pentru unŭ poporŭ și *Caucaland* pentru o țară în Dacia.

Numele *Cogaion* e mai vechiŭ decâtŭ colonizarea Romanilorŭ în Dacia pela 105—106 după *Christosŭ*; *Caucasŭ*, din anii colonisării, *Caucoensii* e din nainte de 150 după *Christosŭ*, eară *Caucaland* din anulŭ 375 după *Christosŭ*, încâtŭ scriitorii pe aceste timpuri le amintescŭ, — dar tóte sŭntŭ mai vechi decâtŭ timpulŭ, în care se amintescŭ.

Aceste patru nume proprii forméză obiectŭ de dispută literară, dar mai alesŭ pentru noi e de interesŭ de a cerceta, și încâtŭ se póte de a lámuri tóte, ce se ținŭ de geografia și istoria vechiă a teritoriilorŭ pe unde locuimŭ.

De elementele de frunte ale istoriei se ține geografia și chronologia (timpulŭ); aceste sŭntŭ ca nescie stêlpi ale istoriei, căci altcum acésta devine o poveste. Adeseori și filologia vine în ajutorulŭ geografiei și etnografiei (descrierea popórelorŭ), decŭ pentru lámurirea acestora, me voiŭ ocupa și cu filologia rădăcinei: *cac* din carea purcedŭ acele nume proprii.

Cac, la popórele arice și celtice din Asia înaltă, — cu mulți seculi înainte de *Christosŭ* a însemnatŭ munte, și cu acestŭ înțelesŭ a străbătutŭ peste Asia mică și Grecia, peste Tracia și Dacia, peste țerile popórelorŭ ađi romanice dela apusŭ, dar și în alte părți. Și fiindcă din rădăcina *cac* avemŭ nu numai o mulțime de numiri pentru localități în țerile locuite de noi, ci și o mulțime de cuvinte de tótă ąiua în limba latină, cele romanice și în a nóstră, — rădăcina trebuiă să o primimŭ și de romanică, respective românescă.

Aci la începutulŭ temeŭ voiŭ pertracta rădăcina *cac* numai pentru nume proprii, de localități, de popóre și de persóne; eară la capétŭ într'unŭ despărțemētŭ separatŭ, pentru cuvintele de tótă ąiua, cu atâta mai însemnă locŭ la fiă-care ocaziune vréu să'mŭ va-

liteză sistema mea filologică. Acesta sistemă cere: *a)* de a scruta sematologice felurile înțelesuri ale rădăcinei; *b)* de a classifica felurile înțelesuri *c)* de a grupa cuvintele de înțelesuri speciale în clasele respective; *d)* de a arăta sinonimele.

Rădăcina *cac* înseamnă:

1-ia *Munte*. Munte e conceptul, ideea de ceva înalt deasupra feței pământului.

a) ce înseamnă munte înseamnă și sinonimile: stâncă, pătră, delu, colnicu, movilă, dălmă, dâmpu, pentru că suntu mai înalte deasupra feței pământului, suntu ridicate.

b) înseamnă totu ce la munte, delu etc. e mai ridicatu, mai esitu afară din trupină, astfelu: vërfu, créstă, frunte, capu, coltu etc. Numele proprii și cuvintele formate după înțelesurile de sub *a)* și *b)* suntu: *substantive*.

c) Înseamnă totu ce are conceptul de naltu, adecă ridicatu în susu, are sinonimile de: mare, înălțatu, ridicatu, de susu; apoi conceptul trece la înțelesu de mare în alte direcțiuni, astfelu la sinonimile: lungu, latu, vastu, întinsu; mai trece la înțelesurile de mare în josu, astfelu: adâncu, afundu, scobitu, golu, găunosu.

d) totu ce are înțelesul de mare, are și înțelesul contrariu de: micu, scundu, măruntu. Cuvintele de sub *c)* și *d)* suntu *adiective*.

e) precum vëdurămu sub *c)* și *d)* contrarietățile, așa față de cele de sub *a)* din rădăcina *cac* ce înseamnă munte etc. aflămu și nume pentru câmpu, șesu. Celelalte clarificări de înțelesuri se voru arăta la cuvintele comune¹⁾.

Literile din rădăcina *cac* se schimbă:

a) *a* în tôte vocalele, și astfelu avemu formele: *cac, cec, cic, coc, cuc, cyc*; seü *a* se diftongeză, adecă mai primesce o vocală lângă sine, de regulă îndërëptul seü, și astfelu în: *ae, oe, ai, oi, au, ou, ie, io, iu*.

b) *c* atâtü celü dela începutu precum și celü din capetu, în felurile limbii se schimbă în: *ch* și *k*, cu rostirea *k*: și astfelu aflămu

¹⁾ În dicționarul Griechisch-Deutsches Wörterbuch de Bal. Christ. Fr. Rost. amü aflatü rădăcina *bath* (*bad* bat) carea dä felurile înțelesuri și ca de esemplu înșirü câteva cuvinte din rădăcina *bath*: *Bath-mis* 1). Stufe, Tritt, Schwelle; 2) *Basis*, Fussgestell einer Bildsäule; 3) *Höhlung* im Knochengelenk. *Bath-os* Tiefe, überhaupt Ausdehnung, daher auch Höhe, Breite; — Fülle; Abgrund, Hoheit (des Geistes) etc. *Bath-ys* tief, überhaupt von bedeutender Ausdehnung und Dichtigkeit, lang, breit, hoch, dicht, fruchtbar, gründlich stark, bedeutend spät, früher etc. Aceste arată, că câtü e de greü uneori de a traduce din greca, și mai arareori din latina, când atare substantivü seü adiectivü au multe înțelesuri și materia nu'ți esplică, că ce înțelesu a folositü autorulü? Dar firesce, că în dicționarul rădăcina *bad* =) sematologice clasificată.

formele: *chach*, *chech*, *chich*, *choch*, *chuch*; *kak*, *kek*, *kik*, *kok*, *kuk*, *kylk*. *Ch* în unele limbi se răspunde ca: *cî* (*cs* ung). în altele ca: *ș* (deosebi la francesi) eară în limbile asiaticе, *k* adeseori e *kh*, greculă *X* = *Ch*.

c) *c* acuși amendoi, acuși numai câte unul se schimbă în *h*, *j*, și *g*; acuși sîntă amestecate cu literele schimbate după formele de sub *b*) și astfel ne întălnimă cu o mulțime de nume de munți, scrise în formele aretate, dar tôte formele se reducă la rădăcina originală: *cac*.

I. Cogaion.

Cogaion a fostă ună munte în Dacia. (Strabone, carele a trăită dela 66 ant. Christosă până la 24 după Christosă) scriindă despre Dacia ne spune, că *Zamolxis* a fostă profetă și regelă soță în împărăția și că *Z.* s'a retrasă într'ună munte: „Și acestă munte se credea sacru, eară numele lui este *Κωγαιον* (*Cogaion*) ca și numele riului ce curge pe lângă elă.“²⁾

La fiă-care nume din cele patru, măi întăiă voiă căuta numiri asemenea din lumea vechiă și apoi voiă înșira părerile despre situaținea aceloră doi munți, a poporului și a țerei numite la începută.

Kokkygion e numele dălului, ce măi nainte s'a numită *Thornax* în *Argolis*, o provinciă în Grecia vechiă, și numele dălului s'a susținută la scriitorulă *Pausanias* (pela 150 după Christosă). *Coga*, din *Cogaion* purcede din *caca*, trecendă prin forma: *coca*, = *coga*, eară *ion* e ună sufixă celtică, ce însemnă locă, și ce Grecii l'au susținută, până ce Latinii l'au strămutată în *ium*; — p. e. *Ilium* gr. *Ilium* orașă în *Troas* în Asia mică. *Coga* însemnă munte, séu înaltă; *ion* locă. — În *Kokkygion*, dăcă ortografice e bine scrisă cu doi *k*, avemă de două-oră rădăcina *cac* — *cac*, odată în forma *kok*, de altădată în forma *kyg*, și atuncă una însemnă munte, alta 'naltă, după cum în limba poporului s'a pusă substantivulă, oră adiectivulă înainte, apoi *ion* e indentică cu celă din *Cogaion*.³⁾ Astfelă de

²⁾ Strabo lib. VII. cap. III. Nr. 5 descriere pe largă în Archivă p. 493 de Timoteiă Cipariu.

³⁾ În limba greacă se află sufixulă de diminutivă în: *ion* *ion*, p. e. *aedon* privighitōre, *aedon-ion*; *tylos* stilă de pană, cuiă de lemnă, stălpă; *tylion*; *talaros*, coșară *talarion*; *tribon* mantăua haină, *tribonion* etc. Strabone a scrisă în limba grecescă, dar în numirile locale, *ion* nu e diminutivă grecescă, ci e sufixă celtică, ce însemnă locă, și acestă *ion* la latină e *ium*, p. e. *Aktion* promontoriu și orașă în *Acarmania* încă la *Thucidide*, *Actium* la Romanii, așa orașele: *Agrinion*, *Agyrion*, *Alginion* etc; dar și *on* e atăta câtă *ion*, și la latină s'a strămutată în *um*; *Algidon* latinesce *Algidum*, *Akouñon* latinesce *Aquinum*, *Amiternon* lat. *Amiternum*, *Ariminon* lat. *Ariminum*. La magiarii *an*, *en*, *én*, *in*, *on* e postpozițione, ce însemnă locă, p. e. *Bud-án*, *Pest-en*, *ing-én*, *padlás-on* etc.

duplicațiune aflămă p. e. în Mar-mar-a (marea dela Propontis) în Mar-mar-os; dar decă cumva ară fi trebuită scrisă cu ună *k*, atuncî *yg*, (*ag*, *eg*, *ig*, *og*, *ug*) înseamnă prejură, ținută, și astfel locă la prejură naltă, — la prejură de munte; dar *yg* e forma și de diminutivă, și atuncî înseamnă locă la delatū, muntișelū.

Numirile aceste sântă fôrte vechi, și acēsta ni-o demustră numirile următore: *Kakyparis* riurelū lângă Syracuse în Sicilia, se află la Tucidide, carele s'a născutū la anulū 471 ant. Christosū. *kak* înseamnă, delū munte; *par* înseamnă apă, *părău*; *y* e adausū pentru eufoniă. *Káikos* riū în Mysia din Asia, la Hesiodū, 850 ant. Christosū, la Herodotū, 484—408 ant. Christosū. Vēdurămū măi susū, că Strabone a ăisū, cumcă *Cogaion* se numesce și rfulū, ce curge pe lângă munte. Într'o lucrare a mea amă arătatū, că rfurile și deosebī părăiele aū numele muntelū, din care išvorescū. Astfelū și lângă *Káikos* din Mysia a trebuitū să fiă unū delū cu numele *káik*; *káikon pedion* se află la Xenophon (444—355 ant. Christosū) șesulū de lângă rfulū *Káikos*, și adeseorī și șesurile pörtă numele muntelū de aprópe. *Kaikoubon* la Strabone unū șesū în Lațiu; la Romanī s'a numitū „*Caecubus ager*“ anume ânghiulū sudicū alū țērī Volsclorū, la Buillet se numesce *Caecubus mons*, între Terracina și Gaeta, eară Strabone ni amintesce de *kaikoubos qinos*, de vinulū celū renumitū de pe delū, și astfel pe *káik* din Mysia 'lū reafłămū în *kaik*, *caec* din Lațiu. *Caucoliberum*, orașū în Gallia Narbonense și astfelū vēdurămū felurite diftongirī a lui *a* din *caec*.

Kikykos, orașū în Mysia pe peninsula *Kikykos*, — o formă ca în *Kokkygion*, dar aci *yk*, apriatū e diminutivū. *Kikynthos*, insulă la țermulū Thessaliei, aci *yn* (= *an*, *en*, *in*, *on*, *un*,) e diminutivū eară *tho* = *da*, *la*, locū; locū la delușū. *Kikynna*, a) teritoriulū unei populațiuū; b) poporulū din unū tribū, numele s'a susținutū la Lysias (459—379 ant. Chr.) și la Aristophanes (+ 427 d. Chr.). Aci *na* înseamnă locū, asemenea lui *an* = locū, *tho* = locū.

Kokylitae locuitorī unū orașū în Aeolis, provinciă în Grecia, la Xenophon (444—355 ant. Chr.). *Kok* înseamnă delū, munte; *yl* din *al* înaltū, mare, și *tae* ómenī, locuitorī. *Kykala demos* (poporū și teritorū) din phyla (tribū, trunchiū). Aiantis la Hesychiu (400 d. Chr.) *Kyk*, delū, munte, *al* naltū, mare, *a* din capētū remășiță din *la* locū. *Kyklades*, unū numērū de insule în jurulū insulei Delos, la Herodotū și Thucidide; în singularū: *Kyklas*, *Kyk* munte, delū, stēncă, *la*, locū, *s* e adausū grecescū. *Kyklaboros*, unū părăū torente în Attica la Arrianū, secolulū alū 2-lea d. Chr. (*Ceginabara* părăū lângă Panciova). Acestū *Kyklo* e identicū cu *Kykla* de măi nainte,

eară *boros* e tocmai *paris* din *kakyparis*, și înseamnă: apă, riū, *părăă* ⁴⁾). *Kokytos*, riū în Thesprotia în Epirū, la Pausanias; *kok* = delū, *yt* = da, la, locū, *os* din *ais* apă riū. Acestū riū la Homerū, pela 950 ant. Chr. se pune în lumea de josū. *Cugerni* poporū în Gallia belgică, spre nordū dela colonia Agrippina, de bună sémă aū lăcuitū pe delūri nalte; țara lorū s'a numitū *Cugerna*. — *cug* = *cac*, delū, *er* mare, nalt, *na* locū, terenū; *Cuger-n-i* poporulū, unde *i* = locuitorī.

După acésta pregătire să reîntorcemū la *Cogaion*. Unī flū răspundū: *Cog-e-on*, pentrucă *ai* la grecī se răspunde ca *e*: alți flū scriū: *Cocaion*. Amū arătatū mai susū, că *ion* e sufixū, — în urmare remâne: *Coga*. *Aigaleon* — după Strabone unū delū în Messenia; — decă Strabone arū fi răspunsū *Cog-e-on* apoi l'arū fi scrisū cu *e*, și nu cu *ai*, — și de bunăsema l'a scrisū, precum i-a aūditū numele.

Strabone numai atâta ni-a spusū, că muntele, orī delulū *Kogaion* a fostū în Dacia, — dar unde? nu ni-a spusū, — și fiindū-că Dacia a fostū mare, trebuiă să căutămū situațiunea muntelui, și că susținutu-s'a ore numele vechiū orī și în ce formă?

Buillet ȃice: „*Cocajon* unū munte ce face o parte din lanțulū Carpaților în Dacia și de unde isvorește unū riū *Cocajon*, ce se crede a fi Bistrița“ ⁵⁾.

Așadară să cutrierămū șirulū Carpaților, dela isvórele Tisei, de pe unde s'a începutū Dacia nordică, încungiurândū Ardélulū până din susū de Roșava și să căutămū Bistrița ⁶⁾. Dar Strabone ȃice,

⁴⁾ Văđurămū *kyklos*, *kyklo*. Numele insulelorū *kyklades*, de regulă s'a explicatū dela cuvântulū grecū *kyklos*, ciclu, cercū, inelū etc. cu înțelesulū: stătătore împrejurū, pentrucă insulele zacū în jurulū insulei Delos. Conv. Lex. alū lui Meyer le descrie și arétă că Cicladele staū din stencī, — locū de stencă trebue să însemneze. *Καχλεξ* la grecī petró, petrișū. Pétra Ciacilia (Csáklya-kő) o stăncă cătră Alba-Iulia, unū milū dela Cricăū; Cehlău séu Pionū munte între Ardélū și Moldova de 2700 metri de înaltū. Ciclova satū și delū cu stăncă lângă Oravița, și acolo este o mănăstire în stencă și pe stencă. Amū fostū acolo.

⁵⁾ Dicțion. univers d' istoire et de Geographie de M. N. Bouillet, Paris 1854 *Cocajon*, mont, qui fait partie dela Chain des Carpathes en Dacie et d'au sortait un riv Cocajon, qu'on croit etre le Bistritz.

⁶⁾ În Ardélū se află Bistrița riū, în comitatulū Bistrița-Năsăudū, care e aprópe de Carpații resăritei, și este și părăulū Bistra. Valea Bistra curge în Arieșulū mare în comitatulū Aranyos-Torda. Bistra, riurelū, curge din comitatulū Humedórei în Timișū. În România se află riulū Bistrița, ce isvorește din muntele Vatra în Transilvania și intră în Moldova. Bistrița, părăū în județul Gorjū aprópe de hotarū ivoresce din delulū Boului și curge în Tismana; Bistrița, părăū din muntele Arnota în jud. Vâlce; Bistrița, părăū în j. Némțū. Pentru tóte numirile locale din România, folosescū opulū ce urméză.

că și rîul s'a numit *Cogaion*, — pentru acésta măi curêndu să căutăm un rîu cu numire din aceeași rădăcină.

Dimitrie Frunțescu în opulă seŭ aduce localitatea Cocajon și ȕice: Cocajon, munte înalt în județulu Argeșu la hotarū lângă Oltū, — a cărui pôle le spală apa. Acestū munte are o peșteră, în carea se ȕice, că a statū ascunsū câțva timpū Zamolxis, filosoful și legistulū Dacilorū.⁷⁾ Descrierea „la hotarū lângă Oltū în județulu Argișū“ nu e indestulitóre, — pagubă că nu a însemnatū satele din prejurū. Amū căutatū în multe mape, dar Cocajon nu e însemnatū.

G. G. Tocilescu scrie: Din relațiunea lui Strabone asupra muntelui Kogaion, în care se retraseră Zamolxis și Deceneus... dar unde va fi fostū Kogeonulū, nu este cu puțință de a decide.⁸⁾

Tocilescu continuă asupra themei: „Unii scriitori așaȕă muntele Cogaeonus la stânga Dunării, și anume „vêrfulū Carpaților despre Moldova: *Kaszon* seŭ *Kaszin*“ — pe Kogajon alū lui Strabo, și numele Caucasulū — numitū în limba persană *Koh*. Muntele *Kaszon* nu esistă în România, se pare că D'Anville a luatū acestū nume dreptū Ciahleu, așa cum se numesc vêrfulū celū măi înaltū alū Carpaților în județulu Némțū... Grimm regăsește Kogeonulū în *Caucalandensis locus. Katscsich* în *Gogány* la Mica în Transilvania“.⁹⁾

Muntele *Cason* îl reafămū în *Kászony-begy* în Ardélū la graniță spre Moldova, în linie cu orașulū Oena. *Kaszon*, părău în comitatulū Csik, *Kaszina*, părău din muntele Lipse; dar numele purcede din *cas* (cad = cat), ce asemenea însémnă: munte, pădure etc. și din *on*, ce acūși e diminutivū, acūși însémnă: locū; în urmare nu purcede din *cac*, *cog*. Cehlăulū seŭ Pionulū e munte de 2720 metri în județulu Némțū. *Ceh* purcede din *cac*, eară la însémnă locū, decī forma origanală *cacla*, — cum amū citatū în nota a 4-a *Ciacteria*. Ca Cehlăulū să însemne munte mare, arū fi trebuitū să remănă cu numele *Cehalutū*, — din forma: *Cac-al-a*. În limba persică de aȕi: *Kuh* însémnă simplū: munte, délū, de aci, *Kuh* se adauge la numele munților. *Se-wad-kuh*, *Schachwar-kuh*, *Puschti-kuh*, precum se adauge: *dagh* la Turcī, *Berg* la Némțī. În câtū D'Anville ȕice și *Kaszon-koh*, — numele *koh* e explicatū.

Neugebauer, carele a fostū consulū generalū alū Prusiei pentru Moldova și Valachia, în 1847 a petrecutū multū în Ardélū, în

⁷⁾ Dicționarul topografic și statistic alū României de Dimitrie Frunțescu, București 1872.

⁸⁾ Dacia înainte de Romanī de Gr. G. Tocilescu, București 1880. pag. 720.

⁹⁾ Tocilescu la pag. 599.

Dacia centrală. ca să caute anticitățile romane, ni scrie: „În Ardélú nu departe de Keresd zace satulú Gogány, doue mile dela Seghişóra în direcțiune sudvestică; tradițiunea aci așađă peștera profetului Zamolxis, scolarului lui Pythagoras, carele s'a retrasú timpú de trei ani într'o peșteră a délului Kageon¹⁰⁾. Dar Neugebauer a luatú o direcțiune retăcită.

Ladislau Kóváry în opulú seú „Anticitățile Ardélului“ a scrisú: „Se află satulú Goganú ungresce: Gogány-Váralja. Acesta zace pe țermulú stângú alú riului Küküllő. Désupra pe unú délú înaltú e unú locú de cetate, loculú cetății Gogán.“ Autorulú se provócă la Strabone lib. VII și repeșce cele đise mai susú, apoi continuă: „Și délulú sântú și riulú ce curge pe lângă délú, — după elú (Strabone) s'aú numitú Cogeon. Din astfelú de cuvinte ale lui Strabone scriitorii nostri istorici, începéndú dela bătránulú Bonfiniú, până la Iosifú Benkő, trăiescú în acea credință, cumcă cetatea Goganú arú fi fostú loculú și délulú reverinței dumneđiescú păgâne, amintite mai susú, și cumcă numele seú Goganú l'a căpětatú dela numirea *Cogeon*, amintită la Strabone.¹¹⁾

În comitatulú Kisküküllő, cerculú Erzsébetváros se află doue comune: a) Goganú, ung. Gogány, săsescce Gogeschdorf (satulú

¹⁰⁾ Dr. I. T. Neugebauer Dacien aus den Überresten des klassischen Alterthums. Kronstadt 1881 pag. 256 Ohnfern Keresd liegt das Dorf Gogány, 2 M. in süd-westlicher Richtung von Schässburg, hieher verlegt die Sage die Höhle des Propheten Zamolxis, des Schülers des Pythagoras, welcher sich drei Jahre lang in eine Höhle des Berges Kageon zurückzog.

¹¹⁾ Kóváry László, Erdély régiségei, Pesta 1852 pag. 19 Gogány-Váralja Ezen Váralja a Kisküküllő balpartján, esik. Felette magas hegyen van egy vár-hely a Gogánvár helye... E szent helyet és a melette elfolyó vizet, szerinte Cogeonak neveztek. Strabo ilyzerű szavaiból honi történetíróink az öreg Bánfitól le Benkő Józsefíg az hitben élnek, miszerint Gogányvár az említett pogány istenitisztelek helye és hegye lett volna és hogy Gogány nevét a Strabo által említett Cogeon nevezettől kapta.

Pentru de a căpěta desluciri din fața loculú, amú rugatú pe dlú Zacharie Tataru, notariu de tribunalulú regescú din Elisabetopolé (Erzsébet-Város) și acesta 'mí serie următorele: „Satulú Goganú zace în comitatulú Těrnavei micé (Kis-Küküllő), pe teritorulú situatú între ambele Těrnave (riurile Küküllő seú Kokel) la sténga riului Těrnava mică și mai aprópe de acésta decătú de Těrnava mare. Satele vecine sântú: la méđănópte Gogány-váralja (Varolea); la méđăđi Kund (Rensdorf); la rěsaritú (Órményes) și Szent-ivány (Santióra, Johannisdorf); cară la apusú Leppend (Lepindis) și Szászdálya (Dalia). Goganulú și Gogányvaralja se află unulú de altulú în îndepărtare cam de 200 metri și sântú despărțite prin unú șesú. În prejurulú comunelorú învecinate sântú déluri, munți însă, și cu atăta mai puținú cu urme din radăcina *caca* ori *yoga* nu se află.. se află însă în unele comune din ținuturile aceste familii române cu numele Goga. În fața unului de altulú se ridică unú délú, caruia românii 'i đicú „la cetate“, cară unguiú Várhegy. Pe platoulú délului să fiă fostú o cetate vechiă carea însă a dispărutú sub ierbă, și a cărú urre numaí prin legătură se potú constata. Aci, póte că a fostú vr'o peșteră óre-când, astăđi însă din cel consultați, nu mi-a pututú nime da desluciri despre existința unei peștere acolo. Ilus. Sa D-lú Pușcariú 'mí spune, că a fostú în acea peșteră.

Gogheșu); c) Varolea, la unguři Gogány-váralja, la Sași Burg (cetate). După mapă, Gogány-váralja stă deșupra, Gogány în mijloc și Erzsébetváros mai în jos, — eară Sighișóra (unguresce Segesvár, nemțesce Schässburg) amintită la Neugebauer se află în comitatul Küküllő mare, la țărmurul stâng al rului Küküllő (Kokel nemț.) mare ¹²⁾, așadar Neugebauer nu le așadă bine.

Alexie Fényes în statistica sa înseamnă: „Küküllő, ce în Ardél sunt două, fiă-carele purcede din muntele, lacul (iezerul) Küküllő, și Küküllő-ul mic după curs de 36 de ore, érá cel mare după curs de 42 de ore, mai în jos de Blașiu se împreună și împreunate nu peste multă întră în Muréș ¹³⁾).

Ladislau Kóváry în opul seă continuă: Küküllővár, nemțesce Kukelburg, românesce Cetatea de Baltă. Pe țărmul stâng al rului Küküllő mic se întinde un cap de del, — pe acesta zace castelul și la picioarele lui curge bëlul Küküllő. Dela Cetatea Küküllő, cândva renumită, și castelul se numesce Cetate ¹⁴⁾.

Ați Küküllővár, nemțesce Kokelburg, românesce Cetatea de Baltă, e în cercul de administrațiune Dicső-Szt.-Márton și în comitatul Kisküküllő; zace cam într'o liniă cu Erzsébetváros și la amedî-răsărit e Mediaș, la amedî-apus e Blașiu. Rîlul Küküllő mic e din sus, spre nord; rîlul Küküllő mare e din jos spre resărit; și ambele rîuri purcedu din Küküllő-tó hegy (delul lacul Küküllő); dar în cel mic curgă paraie și din Muntele Mező-Havas (Câmpul Alpul) eară în cel mare și din Delhegy (delul Del). Rîurile la Sași se numesc *Kokel* cel mic și cel mare, érá la Români Târnavă cea mică și cea mare.

La nord de Küküllővár e Gogány-váralja, de stânga Târnavă mică, — la apus într'o linie îi zace Dicső-Szent-Márton, la amedî satul Kund, la răsărit satul Zágor, posta din urmă Bonyha, în cercul Erzsébet-város, și în acest cerc e și celalalt sat: Goganu

¹²⁾ Magyarország korona országának helység névtára. Budapest 1852. E un dictionariu geografic, dar numai despre comune, nu are riurile și delurile. Localitățile din Ungaria și Ardél le provocă din acest op. Váralja înseamnă: sub cetate.

¹³⁾ Fényes Elek, Statistika, Pest 1857. II pag. 139. A Küküllő, mely kettő van Erdélyben, mindenik a Küküllő-tó-hegyből ered és a Kis Küküllő 36, a Nagy-Küküllő 42 órai lefolyás után Balázsfalván alól egyesül és egyesülve nemsokára a Marosba szakad.

¹⁴⁾ Kóváry László, Erdély régiségei. pag. 210. Küküllő-vár, németül Kukelburg, oláhul Cetatea de Baltă. A Kis Küküllő balpartjára *hegy-fok* nyúlik be, azon diszleg a kastély és lábánál folyik a szöke Küküllő. A hajdan hires Küküllő-vártól a kastély is várnak neveztetik.

(Gogeschdorf, Gogányfalva). Póte că în 1847, pe când a umblatŭ Neugebauer în Ardélŭ, împărŭtirea administrativă a fostŭ, că satulŭ Gogány, ce-lŭ amintesce, s'a ŭinutŭ de altŭ cercŭ, — dar ađi în cerculŭ administrativŭ Keresd, cu capitala Seghişóra ŝi în comitatulŭ Küküllő mare — nu se află nici o comună: Goganŭ.

Acuma trebuie să luămŭ în consideraŭiune spusele lui L. Köváry despre Gogány-Váralja, pentru-că acestŭ satŭ zace cătră țărmulŭ stângŭ alŭ rîului Küküllő micŭ; pentrucă aprópe e unŭ délŭ înaltŭ; pentrucă désupra a fostŭ cetatea Goganŭ; ŝi pentrucă după mapa militară (des k. k. geographischen Institutes) vedemŭ Gogány-Váralja ŝi că unŭ délŭ e aprópe de rîulŭ Küküllő micŭ. Astfelŭ am aflatŭ unŭ délŭ Goganŭ ŝi lângă elŭ unŭ rîŭ Küküllő séŭ Kokel (Kukel) ŝi în acestŭ modŭ aflămŭ délulŭ Cogaion ŝi lângă elŭ unŭ rîŭ cu asemenea nume, cum a đisŭ Strabone.

C din răděcina *cac* trece în *g*, ŝi astfelŭ avemŭ formele: *gag*, *geg*, *giy*, *gog*, *gug*; — *gog* e prima parte din *goganŭ*; eară *an* séŭ e diminutivŭ ŝi atunci *goganŭ* însemnă: del-uşŭ; séŭ *an* însemnă locŭ ŝi *Gogan* are înŭelesulŭ de: locŭ de délŭ. Precum din răděcina *cac* la Strabone s'a făcutŭ: *cog*, — aşa din sufixulŭ *an*, cu înŭelesŭ de: locŭ. În judeŭtulŭ Buzeuŭ e muntele Gogoinŭ, ŝi acéstă formă stă aprópe de Cogeion.

În numele Küküllő pentru munte, pentru rîŭ ŝi pentru cetate, asemenea reafămŭ răděcina *cac*: *a* din acésta e strămutatŭ în *ü*; *ül* purcede din *al* ce însemnă înaltŭ; *lő* purcede din *la* ce însemnă locŭ, ŝi astfelŭ pentru Küküllő, forma originală e: *Cac-al-la* pentrucă délulŭ Küküllő-tóhegy, din care isvoresce rîulŭ, e înaltŭ. Reîntorcându-ne acuma la numirile vechi înşirate mai susŭ, acolo amŭ avutŭ forma: *Kykala*, unde *y*, la greci: *v = ü* s'a răspunsŭ: *kük*; ŝi apoi cealaltă formă citată: *Kokylitae*, unde *tae* însemnă locuitorŭ, eară *Kokylŭ* e identică cu Küküllő, ŝi acésta e bine scrisă cu doi *l*.

În urmare, ce se atinge de forma vechiă: *Cogaion*, arŭ trebui, ca ađi să se afe localitate cu forma: *Cocaiă* ori *Cocaiŭ* séŭ *Gogaiă* ori *Gogaiŭ* — în limba nóstră, dar nu se află, precum din asemenea formă ni-a rămasŭ cuvântulŭ comunŭ, *cocaiă*. Forma *Gogan* de ađi după răděcină, sufixŭ ŝi înŭelesŭ, e identică cu Cogaion, — diferinŭa o face numai litera *i*, altcum *ion* ŝi *on* e identică. Sub numele Goganŭ aflămŭ ađi 2 sate ŝi după Köváry „désupra pe unŭ délŭ înaltŭ e unŭ locŭ de cetate, loculŭ cetăŭii Gogan“ astfelŭ ŝi cetatea a trebuitŭ să se numéscă după numele délulŭ Gogan, — în acelŭ prejurŭ, unde trebuiŭ să căutămŭ délulŭ ori muntele Co-

gaion; dar rîu cu numele Goganu asemenea nu se află. Totuși se află *munte*, sîe află *iezer* cu numele: Küküllő și Kokel, și se află 2 rîuri cu aceste nume. Zamolxis s'a retrasu într'unu munte cu stînci, — acesta nu a pututu fi Goganu, ci Küküllő seú Kokel, pentrucă, nu numai că muntele Küküllő e cu stînci, și pe lângă elu curge unu rîu cu asemenea nume, ba și isvoresce din elu, și în acestu modu stămă mai aprópe de aserțiunea lui Strabone.¹⁵⁾

O formă ca Küküllő avemú în Gödöllő, — reșelinta de vară a regelu Ungariei; aci *göd* purcede din *cad* = *gal* pădure; *öl* din *al* = mare, și *lö* din *la* = locu, — forma originală a fostu: *gad-al-la*; dar magiaru după însușirea limbei lorú, strămută adeseori pe *a* în *ö*.

Forma Kokel și Kukel a délulu și rfulu, cum se numesce la Sași, stă din *cac* = dél și *el* = locu, seú sufixu de diminutivu, — și în acésta formă nu aflămú conceptulu de: *al* = mare; — decu Kokel însemnă: oru deluțu, oru locu de délú, — atăta cât Goganu. Decu acestu *el* = locu, e la magiaru: hely, — locu, — însă eú au aspiratú pe *e*, adecă au pusú *h* înainte și au ímoiatú pe *l* în *ly* = lí.¹⁶⁾

¹⁵⁾ La numele *Kokkygion* s'a spusú că délulu acesta mai nainte s'a numitu *Thornax* în Argolis. *Thor* din *dar*, tar (diftongitu *Tau-rus*) munte na, locu ac = *ax* totu aceea. Küküllő seú Kokel, la romanu Têrnava, din *tar* = délú munte, *na* locu, și *ava* = apă. Se află Cogelnicu părău micu în jud. Cahulu de unde Cogălnic-ianu.

¹⁶⁾ Să căutămú urmele în lăuntru Ardélulu și numele altoru localități purcese din răděcina *cac* și culese din opulú citatú în nota a ¹⁰⁾ dar scrise după ortografia maghiară. În comitatulu Kisküküllő afară de 2 Goganu și Küküllővár mai suntu: Kikmantor (*cic* = *cac*, *mant* celt *mont* = munte, *or* = *ra* loc) Gyákos (Giacos, *giac* = *cac*) În comitatulu Alsó-Fehér, Alba de josú suntu în cerculu Alvințu: Csüged (ciughed; *csüg* = *cog*, *cug*, *ed* = *da* locu); în cerculu Maros-ujvar: Csücs (Ciucí — ce în limba maghiară comuna însemnă: culme; în România Ciuce, și 2 Ciuciu și alte forme cu acestu trunchiu); în cerculu Nagy-Enyed e: Csáklya satú și Csáklya-kő stîncă: *cac-la*, acésta după mărimea stîncei, a pututu fi și *cac al ia*) Havas Gyógy rom. Muntorj și Givagiel cum e scrisú în opu; Fel Gyógy rom. Giogicelu de susú. Gyógy = Giogl, Goga Valea Gelsei curge din Pétra Cioachei pe lângă Koslád în Mureșú; Valea Giogilui curge pe lângă Tövisú în Mureșú. În comitatulu Făgărașu, cerculu Sárkany, Ciuculata unde e forma: *Cac-al-ta*, unde *ta* însemnă locu; în cerculu Sepșu: Kőkös = *Cac-as* Checheș. În comitatulu Huniadorei aflămú trei Gyógy și unu Csügmó (*Cac-ma*) și apoi la granița între România și Carașu e muntele Gugú, *Cac-a*, *Cauc-a*. În comitatulu Clujulu, în cerculu Mező-Örményes e: Kecsésd (*Chec-iste*); în cerculu Banf Hunyad e: Csucs (*Cauca*); în cerculu Almás e: Kékényes (*Chec-en-es*). În comitatulu Maros-Torda, cerculu Görgény e Kakucs (*Cac-u-ca*); în cerculu din préjma Têrnavei suntu: Csokpatra, Geges și din préjma Nyaradulu: Csóka (*Caca*) și Gócs (*gacce*). În comitatulu Sibiulu 2 *Cac-o-va*, eară în comitatulu Selagiulu: Cseglén, Kucsó, Csikó, Csaholy (forma ca Cehlou), Csög, Kegy, Kékes. În comitatulu Szolnok Dóboka cerculu Dézs e: Guga; Csáki-Garbó, Csáka, Kucsulat, Csokote. În Comitatulu Torda Aranyos suntu, Kákova, Csegez, Mező-Kók Csákó, Kocsárd. În comitatulu Udvarhely suntu: Kecsésd, Csehet, Csekefalva, Gagy.

II. Caucasus.

Pe timpul împăratului Trăian și anume pe timpul resboiului cu Daci (102—106 după Christos) în Dacia s'a aflat un munte cu numele Caucasus. Un militar roman, carele s'a luptat în acel război, a făcut vot (făgăduință), votul și l'a împlinit în Germania și apoi a ridicat piatră de pomenire, eară pe piatră e inscripțiunea, carea dovedesce muntele Caucasus în Dacia.

Acăsta inscripțiune a comunicat-o pentru noi mai întâi B. P. Hașdeu, și în aceea se află: ad Alutum flumen secus mont. Caucasi. Hașdeu o cetesce astfel: Matronis Aufanibus, Caius Iulius Mansuetus, miles legionis primae Minerviae piaie felicis, votum solvit lubens merito. Fecit voto facto *ad Alutum flumen secus montem Caucasi*. În traducere: Ținelor urzitoare, Caiu Mansuetu, ostaș în prima legiune Minervia piă fericită, îndeplini cu bucuria cuviosul vot, făcut la *fluviul Oltu lângă muntele Caucasu*.¹⁷⁾

Glig. G. Tocilescu reproducând acăsta inscripțiune la capăt scrie: *montis Caucasi*.¹⁸⁾

Sumă de părere, că trebuie scris „montem Caucasi“ dar în traducere nu primesc „secus“ tradus cu „lângă“ ci cu „altminte“, se „altcum“ și astfel traduc: „votul făcut la fluviul Alutu, altminte la muntele Caucasului“ „Ad“ din „ad Alutum flumen“ se subînțelege și în „secus ad montem Caucasi“. ¹⁹⁾

De bunășama acăst Caucasus nu a fost departe de Oltu.

Să căutăm și aci numiri asemenea, din lumea mai vechiă.

Kaukasos la Herodot, (anul 484—408 ant. Christos) muntenia, șirul de munți Caucasus între Marea-negră și Marea caspică. Asemenea Caucasus la Herodot: *Kaukasos skythikos* (Caucasul scitic) la Arrian din secolul al 2-lea după Christos. Locitorul din Caucasus la felurii autori s'a numit: *kaukasios, kaukasianos* și *kaukasites*, eară țara s'a numit: *kaukasia* la Stefanu Byzantinul

¹⁷⁾ B. P. Hașdeu *Istoria critică a Românilor*, București 1875 pag. 280 și se provocă la archeologul german Lersch, carele mai întâi a descoperit inscripțiunea și a publicat-o în: *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande* tom. 5 Bonna 1844. pag. 316.

¹⁸⁾ Glig. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București 1889 pagina 432 nota 17.

¹⁹⁾ „Lângă“, latinesc se exprimă cu: *iuxta, prope, ad*, adică: lângă aproape de, la; și astfel „ad Alutum“ se poate traduce și cu *la* și cu *lângă*; dară *secus* cu: „altminte, altminte, altcum“; nemțesce: anders, ung. máskép, máskint, külöben. În frascologia latină: *longe secus* = de totu altcum; non dici secus, ac sentiebam; nu amu ășut altminte, și consimțiam.

în secolul 5-lea după Christos. Dar a fost și *Kaukasos Indikos* adică: un șir de munți în India, pe timpul lui Alexandru cel mare (+ 330 ant. Christos) eară la Arrian acestă Caucas indică e indentică cu numele *Paropamisos*, ađi numit: *Hindu-koh* și *Hindu-kuch* (*kusch*), ce formăză o sistemă de munți în Asia, și are vârfuri până la 7173 de metri de înalte.

Caucasulă amintitū mai nainte, ce se numesce și sciticū, asemenea e o sistemă de munți, și partea cea mai mare e între Marea négră și caspică și stă 1) din Caucasulă mare, un șir de munți ce sântū precipiși ridicați și între ei muntele celū mai mare în nordū e Elbrus de 5652 de metri; apoi Gumaran khokh de 4572 de metri și Adai khokh de 4646 de metri; 2) din Caucasulă micū, cu șiruri paralele, de cari se ține și Araratū celū mare de 5156 d. m. și Araratū celū micū de 4180 m. în Armenia.

Koh, kuch, khokh e contrasū din *Cauc*, și vedemū, că tóte însemnă: munte, délū.

Forma *kaukas* e susținută în numele *Kaukasa*, locū pe insula Chios în Marea aegică, la Herodotū (484—408 după Christos) și în *Kaukasa* orașū în Mysia din Asia mică la Xenophon (444—355 ant. Christos).

Dar *Caucasus* se află și în forma de *Cucusus* asemenea în Asia ²⁰⁾ și *Cucusus* orașū în Cappadocia ²¹⁾; în forma de *Coccius* în Alpii Italiei ²²⁾ ba și muntele Hemului seū Balcanulū încă s'a numitū și *Caucasus* ²³⁾. Tóte aceste pentrucă, în limba de tótă ăia a unor popóre vechi, *cac, cauc* și în tóte formele ce le-amū înșiratū la începutū, a însemnatū: munte, délū, dar *c* trecendū în *g* s'a formatū: *gag, geg, gig, gog, gug, gyg*, și ca să vedemū acésta chiar și în numele Caucasulū, precum ca să rectificămū numele Goganū și alte ce vorū urma, să enarezū următórele.

²⁰⁾ La Ioanū Curopalata Scylitza pag. 671. Et per *Cucusi angustias* in Germaniciam profectus, in regionem nomine Teluch invadit. E in drumulū, ce conduce in Syria.

²¹⁾ Cedrenū I. pag. 617. *Cucusum* Capadociae opidum, pe timpulū împăratulū Leo I. 457—474 după Christos. După Builett, *Cucusus* ađi se numesce: Coscan in Cappadocia, unde a fostū esilatū Ioanū gură de aurū. După acésta formă Kikysion orașū in Elis la Strabone, — 24 după Christos.

²²⁾ Jornandes de rebus geticis cap. 30. Hic ergo Itilico ad Potentiam civitatem in Alpibus Coccis. Acésta formă e din: *Cauc* = *cac*, și *ce* (prejurū, locū) și acuma vomū pricepe, ca ce însemnéză numele romanū vechiū: *Coc-ce-ius*; omū din prejurū de délū, adică: munténū.

²³⁾ Hașdēū in Istoria critică a Românilor pag. 280 se provócă la Florū III. 5. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit.

În testamentul vechi la Moise I. cap. 10 V. 1—2 se dice: Fiii lui Iafet fură Gomer și Magog. La Ezechieli profetului cap. 38 Fiiul omului, îndreptă-ți fața către Gog, din pământul lui Magog și domnu peste Rosu, Meșecu și Tubalu. În Conv. Lex. alu lui Meyer: Magog e numele unui popor și sub regele Gogu s'a aliatu cu Persii, Armenii și Kimmerii în contra Palestinei. Verisimilul sub Magog suntu de a se înțelege poporele din nordul Caucasului. Mai târziu Gogu și Magog (Apocal. 20. 8) s'au consideratu de inimizii împărăției lui Ddeu.

W. Obermüller: Gog și Magog însemnă Caucasul și țara dincolo de elu, adecă Scytia vechiă, Rusia de ađi. Gog e celticulu: *Coiche*, nemșese Höhe, înălțime, munte. Kaukasos e forma grecisată din *coich* — *aith*, *ais* munte înaltu; Magog însemnă: *mah* = mare, *gog*, munte.²⁴⁾

Dar acum să ne reîntorcem la fluviul Alutu altcum la muntele Caucasului în Dacia.

Hașdeu (în Istoria critică a Românilor pag. 184) are ș-fulu 67 sub titlu: „Carpații sub numele Caucasu în Apolloniu de Rhodos“ eară ș-fulu 68 sub titlu „Carpații sub numele de Caucasu în Iordanu“ și apoi în ș-fulu 69 conchide că: „în acesti doi auctori, Caucasu suntu Cataractele dela Orșova“.

Adevărulu în istorii și geografiă trebuiă să fiă mai susu de tote, și pentru acesta să scrutăm în acesti doi autori.

Apolloniu de Rhodos s'a născutu la anul 240 înainte Christosu și a scrisu o epopeiă: Argonautica²⁵⁾. Încătu la Apolloniu se află numirea *Karpathos*, acesta e insula Carpathos între Rhodos și Creta, pe unde au navigatu Argonauții²⁶⁾ și numirea nu se pôte refera

²⁴⁾ Wilh. Obermüller Deutsch Keltisches Wörterbuch I. 543 și continuă: Acesti caucasiani nordici au păfugatu mai înteu pe Gomer (kimbri, séu kymerii din locul de pe lângă Marea asovică.) La pag. 544. În limba ossetică *Gogg* încă și ađi însemnă, munte; vârfurile cele mai înalte se chiamă *Mugogg* și *Moghef mu* = *mah*, *mah coiche*; *mah keap*. Mai totu în asemenea forma le repeșce în II. pag. 161. S'arū puté scrie și *Mug-gogh Mog-ghef*, ca formă mai originală. Pe *mah*, unde *h* e egale = *g*, 'lu reafliăm în latinulu: *mag-nus*, *magis*, în unguresculu *mag-as*, înaltu; din acestu *mag* e la noi: *măgură*, ce însemnă: munte, delu. În vechime Chersonesus Cimbrica ađi peninsula: Crimia, nume remasu din: Gomer, kimbru, kymeru.

²⁵⁾ Apolloni Rhodu Argonauticarum libri quatuor. Edițiunea lui Christian Daniel Beck tipărită în Lipsca la anul 1797. Și amu cercetat și edițiunea de Ioan Hartung tipărită în Basilea.

²⁶⁾ Apolloniu lib. IV. vers 1636. Excipit autem eminus aspera Carpathus; inde traiecturi erant în Cretam, quae inter alias eminebat mari insulas.

la Carpații séu munții Daciei, pentrucă acestia și anume partea dela Pojonū spre Nordū-răsăritū, mai ântēiū se amintesce la Ptolomeiū (III 5) carele a trăitū pela 150 după Christosū.

Hașdeu pentru dovedirea combinațiunii se provócă la edițiunea lui Beck pag. 317—319 dar pe paginile aceste nu se află nici numele „Caucasū“ decum atare combinațiune cu Carpații, și ca nu cumva în citațiune să fiă smintă tipografică, me vėdū silitū ca tóte ce în Apolloniū se scriu despre Caucasū să le citezū în note, ca să se vadă, că autorulū a avutū în mintea sa numai Caucasulū dintre marea négră și Caspică.²⁷⁾

Apolloniū în opulū séu e poetū, căci a scrisū epopeiă și nu geografă, multe date le are bune, ce corespundū datelorū altorū geografii vechi, dar în parte mare are multe sminte, și Hașdeū asupra smintelorū séu unorū date de altū înțelesū, séu ce nu există, face combinațiunī Caucasice asupra Caucasulū din Dacia.

Jornandes (și Jordanes) a scrisū până la anulū 24 alū împerăției lui Iustinianū celū mare, adecă până la anulū 551 după Christ. Elū a fostū de viță gothică, și a scrisū mai multū despre Gothi. În capitululū alū VII scrie despre Amazone, cari sub conducerea Marsepiei aū învinsū felurite ginți ale Asiei și a venitū la Caucasū și remănēndū aci timpū anumitū, loculū i-aū datū numele „stâncă Marsepiei“.

Jornandes apoi spune, că Caucasulū se ridică în India și că pe unde se întinde.

²⁷⁾ Apolloniū în lib. II. versū 1212. Talis illud draco, undique tuetur immortalis somnique espers, quem ipsa Terra edidit Caucasī in saltibus. Lib. II. versū 2449. Et iam procedentibus, sinus prospiciebatur Ponti, atque Caucasiorum montium apparuerunt iuga excelsa, ubi corpore ad asperas rupes alligatis aereis pedicis Promotheus aquilam jecinore pascebat retrovolantem. Lib. II. versū 1269. Habebant ad sinistram manum Caucasum altum, et Cytaicam urbem Aetae (Kytaie a fostū orașū în Colchis, o țară la șesū între Caucasū și Marea-négră; Kytaika e formă de adjectivū; Aetes e regele din Colchis, tata Medeei). Lib. III. versū 242. Eum caucasia nympha peperat. Versū 852 in caucasiis saltibus. Versū 1224. Iam vero lucem nivoso super Caucaso matutina misit exoriens. Încătū însē Hașdeū s'ar fi provocatū la lib. IV. în acesta numai la versū 135 se dīcū următorele: Ad ostia Lyci, qui divertens a fluvio strepente Araxe cum Phaside conjungit sacrum fluxum, illi autem ambo in Caucasium mare una compulsi cfluunt. Araxes unū riu în Armenia, altulū în Scythia. Phasis riu chiar în Colchis, încă la Hesiodū, Herodotū Xenophon; și Phasis orașū în Colchis, — decī aceste arată, că e vorba despre Caucasulū dela Marea négră și caspică, eară Colchis cu Caucasulū, nu se potū muta așa de ușorū la Marea-négră dela Dunăre, undeva în Dacia.

Haşdeu din acestŭ Capitulŭ citéză cele din notă²⁸⁾ cari ro-mânesce sună: Şi de aci (Caucasulŭ) cu spatele seŭ dândŭ hotare ginţilor scythice, se scobóre până la Marea-négră şi cu *colnice desŭ grămădite* atinge şi fluentele Istrului (a Dunării de josŭ) *unde râulŭ despicaţŭ* se acufundă, şi în Scythia se numesce Taurus (adecă Caucasulŭ).²⁹⁾

Aci e „*amnis scissus*“ rîlŭ (Dunărea) despicaţŭ şi nu „*mons scissus*“ muntele despicaţŭ, — decî nici vorbă nu pôte fi de caractele dela Orşova.

a) pentrucă din vorbele lui Jordanes se vede, că Caucasulŭ s'a scoboritŭ la Marea négră, în direcţiunea spre laculŭ Maeotis (Marea-asovică).

b) pentrucă fluentele Dunării, riurile ce curgŭ în Dunăre, unde acésta se despica, le atinge numai cu „*colnice desŭ grămădite*“ şi nu vorbesce de munţi.

c) pentrucă aceste fluente în Dunăre sîntŭ numai Prutulŭ, carele din josŭ de Galaţi la Reni, şi Siretulŭ, care între Brăila şi Galaţi taiă (scindit) rîlulŭ, şi aci se despica Dunărea şi se afundă în Marea-négră.

Decî în „*consertisque collibus*“ nu se potŭ înţelege Carpaţi, şi în „*amnis scissus*“ nu se pôte înţelege Dunărea la Orşova. Dar prin aceea, că Jornandes încheiă construcţiunea cu „*in Scythia quoque Taurus vocatur*“ se vede că nici a cugetatŭ la Carpaţi, cari în secululŭ alŭ VI ca unŭ episcopŭ, 'i vorŭ fi fostŭ cunoscuţi şi s'arŭ fi esprimatŭ de a dreptulŭ. Ce scopŭ a avutŭ Jornandes, ca să scriă sentinţa aci citată, se vede din cele următóre, şi anume

²⁸⁾ Jornandes de rebus geticis cap. VII. Indeque (Caucasus) dorso suo terminum praebens ad Pontum usque descendit, consortisque collibus Histri quoque fluenta contingit quo *amnis scissus dehiscens*; in Scythia quoque Taurus vocatur. — Fiindŭ „*dehiscens*“ în participiulŭ presinte, arŭ fi fostŭ de lipsă, ca Jornandes să mai pună unŭ verbŭ, dar în lipsa lui, *dehiscens* representinta verbulŭ. — *scissus* însemnă: tăiatŭ, despicaţŭ, crepatŭ, despărţitŭ, eară *dehisco*; a pocni, a crepa; decî sinonimŭ cu *scissus*, şi apoi (cu înţelesulŭ sinonimulŭ desido) a se deschide, a se cufunda p. e. *dehiscit tellus*, se deschide pământulŭ seŭ se acufundă; *tellus mare dehiscit*.

²⁹⁾ Taurus din Seytia a fostŭ în Tauria altcum Chersonesus taurica şi scythica, seŭ Cimbrica, aŭlŭ Crimia. Munţi Taurus = Caucasus = Taurus ce i-a înţelesŭ Jornandes potŭ fi numai cei din Crimia. Taurus celŭ vechiŭ aŭlŭ se chiamă Iaila Dagh şi se întinde peste 122 de kilometre; vîrfurile mai înalte sîntŭ: Tschadyr-Dagh de 1661 metri şi Babagan Iaila de 1665 metri. La pōla acestuia e Sebastopole.

arătându că în Armenia etc, încă e muntele Taurus, spune că și în Scythia se află Taurus⁸⁰).

Astfelîu Hașdeu pré cu sărită ajunge la cataractele Orșovei, și până aci trage hotarele Scythiei, când de altă dată le-a crezutú pela Oltú?

Hașdeu, totú în ș-fulú 68 pag. 286 đice, că la Ammianú Mar-celinú „*Caucasulú sântú munțú cêi mai aprópe de Prutulú de josú*“. Acésta Mar-celinú nu a đis'ó. Mar-celinú vorbește numai de Cauca-land și nici despre acésta nu-și dá părerea, că unde zace, dar la Prutulú de josú încă nime nu a vêdutú munțú, și chiar și Iornandes vor-besce numai despre colnice desú grămădite. Délurile de lângă Prutú începú a se mai înălța numai în direcțiunea dela Huși, — și mai spre nordú, cătră granițá începú de a se face în munțú Carpațilorú.

La anulú 1056 după Christosú, la Nestorú, Cronicarulú rusú, se numescú *kaokaisinskăa gory* adecă: munțú Caucasianici séú „*ugorescú*“ (ce se esplică cu: un-gureștú decú 'í amintesce în formă de adjectivú⁸¹).

Încă odată trebuiă să refintórcemú la fluviulú Alutú, altcum la muntele Caucasulú în Dacia.

Riulú vechiú Aluta (și Alutus) ađi e Oltulú, carele isvóresce în Ardélú la Nagy-Hagymás din susú de Gyergyó Szt. Miklós în ramurile Carpațilorú rêsăriteni spre Moldova, și dela isvórele Mu-rêșulú asemenea spre rêsăritú. După-ce Oltulú curge cam în di-rectiune dreptă spre améđi, face o încóviătură, ca unú semicercú mare spre nordú. Apói întórcé spre apusú și la pasulú Turnulú roșú trece prin Carpați în România și după-ce a făcutú o cale de 556 de kilometre se varsă în Dunăre în față cu Nicopolea.

Eară trebuiă să ascultămú părerea lui Hașdeu. În opulú citatú (pag. 286 punctú 3) đice: „În inscripțiunea lui Lersch, Caucasulú sântú munțú Olteniei, *séú mai curêndú acêi din Muscelú*. Așadară Hașdeu nu se ține de înțelesulú înscripțiunii, cumcă Cau-casulú trebuia căutatú undeva în préjma Oltulú?

⁸⁰) Jornandes VII. Hunc (Caucasum) enim Jamnium mox Propomismum (mai bine Parapomismum) Indus appellat. Parthus primum castra post Nisacen edicit. Syrus et Armenius Taurum, Scythae Caucasum ad Rhipheum, *iterumque in fine* Taurum cognominant. Riphæi sântú munțú dela Tanais spre rêsăritú cătră Uralú, în Sarmăția asiatică.

⁸¹) După Schaffarik slaw. Star. p. 990 la Hașdeu în Istoria critică a Rom. pag. 285. Gr. Tocilescu, Dacia înainte de Romaní, pag. 424.

A ȃice, că Caucasulu măi curendu sintu muniii din Muscelu, nu se vede a fi ceva posibilŭ, pentrucă în România la stânga Oltului e judeutul Argeuu, i după acesta, ca vecinu, urmeza judeutulu Muscelu cu capitala Campulu Lungu, i astfelu Hadeu se ndeparteza dela Oltu; eară la nordu judeutulu Muscelu se desparte prin întregŭ spatele Carpailoru dela Oltulu din Ardelu.

Hadeu în punctulŭ alu 6-lea ȃice: „După spiritulu graiuluiu nostru, *cauc* contragendu-se în *coc*, caută să admitemu, că o urmă supravetuinda a numeluiu Caucasu în privinta Carpailoru, e *delulu Cocanu din Muscelu*, adecă, măi măi în acelau locu, unde ostaulu Mansuetu dintro legiune a lui Traianŭ stătuse în resboiulu dacicu la fluviulu Oltu, lânga Caucasu“.

Aa dara i fluviulu Oltu să mutatu în Muscelu? Adeveratu, că Cocanu purcede din rădăcina *cauc* i acesta se contrage în *coc*, dar *an* ori e diminutivu i *Cocanu* nsemna delutu, ori însémnă locu, i *Cocanu* nsemna: locu la delu, atata catu: Goganu de măi susu. Dar credŭ că nime nu va pune pe Mansuetu cu Oltu cu totu lângă Cocanu n Mucelu.

Tocilescu (pag. 434) cu referina la nscriptiune ȃice: „Resulta nefindoiosu că flumen Alutus este Oltulu din România i că celu putinu poriune a muntosa, pe unde curge, în timpulu lui Traianŭ să chematu „mons Caucasus“.

Acésta părere are raiunea sa. Dar Oltulu nu curge numai în România, ci măi multu de jumetate curge în Ardelu, — i ntelesulu vagu alu nscriptiunii ierta, ca în préjma Oltuluiu ori unde să cutamu Caucasulu, ori ca munte singuratecu, ce e măi verisimilu pentru acelŭ timpu, ori ca despartementu din Carpai, dar sistema întregă a Carpailoru sub nume de Caucasu pe timpulu lui Traianŭ nu se pote primi nici decum, pentrucă Carpaiii ntre Ardelu i Bucovina precum o parte i între Moldova, său numitu Alpes Bastarnicae, măi în susu la nordu Alpes Sarmaticae i numai cei de cătră Pojunu mons Carpatius, — acesta abia pela 150 după Christosu, pentrucă măi nteiu Ptolomeiu lu amintesce.

Acuma să pornimu pe lângă Oltu i să cercetamu, că din numele Caucasu, remasa ore numire asemenea pentru atare munte? seu i alte localitai?

Pornindu dela vărsarea Oltuluiu n Dunăre, în susu pe lângă Oltu de stânga se află: *Kukucei*, (Charte des k. k. geographischen Institutes XII) la resaritu i zace: Mogoreii, la amedi Corbii, în plaiulu Verde, jud. Oltu. Dar naltimea satuluiu Cucucei nu apare

mare. Purcede din forma *cauc-ac*, unde *ac* = *ca* înseamnă loc; seú *cei* se póte deriva și din diminutivul *celú*.

Cocajonú adusú de Frunđescu și pusú lângă Oltú la hotarú, nu l'amú aflatú nici pe o chartă și nici în altă carte, se vede că Kogaion din Ardélú e mutatú la Oltú, dar despre acela amú vorbitú mai susú.

Trecéndú totú pe lângă Oltú în Ardélú, aflámú *Kukuk hegy* (délulú Cucucú) de 1746 de metri de înaltú, decí e munte. Acestú munte zace chiar lângă Oltú, de-a drépta, la nordulú lui e satulú Szt. Simonú, la améđi Alitnes, eară peste Oltú într'o liniá e Verebes, și puťinú spre améđi e Tusnád, în comitatulú Csik (Cicú). *Kukuk* nu póte fi identicú cu ung. *Kakuk*, paserea cucu, carea 'și are numele dela sonorile cântării. În România se află și délulú Cuculú lângă Cazanești în jud. Arșișú, dar nici numele acesta e dela paserea numită, — căci uneori numele locale corespundú unorú cuvinte comune, — p. e. și muntele Pasere în jud. Mehedinți, fără ca să purcédá dela pasere, ci din *bad* = *bas* munte, *er* = mare; decí *Pas er*, apoi poporulú l'a numitú: pasere.³²⁾

Mie nu mi-a succesú, ca lângă Oltú seú în préjma lui să aflú altú munte decâtú; *Cucucu*, ce purcede din *Caca*, *Cauca*.

Acuma să pornimú pe crestele și spatele Carpaților, precum pe ramurile lui dela nordú spre răsăritú și apusú și să căutámú munte Caucasu, seú numiri asemenea.

În comitatulú Bistrița-Năséudú désupra, adecá la nordú de Radna, se aflá: *Kukcsúcs* = Vêrfulú Cucu; (Atlas Stiller). *Kuk* e numelele délulú, *csucs* e cuvéntú ungurescú și înseamnă vêrfú, purcedéndú asemenea din: *cac* = *cuc* = *ciucú*. Alexie Fényes (op. citatú II. p, 139) înșirá munții mai înalți ai Ardélulú și între aceștia „Gogosza dela pasulú Borgó două ore“. Adecá Gogósa (pe o mapă și Gogoza) de 1093 de metri în comitatulú Bistrița-Năséudú. Pasulú Borgó e între Ardélú și Bucovina, eară Muntele Gogósa e spre nordú apusú, cam într'o liniá cu Năséudulú. La pólele lui spre améđi curge valea Lieșiu și mai spre améđi Tihuța, ce întrá în Bistrița.

Pentru numele muntelú acestuia, în cele de susú amú trecutú și la forma *gag* din *cac*, și la *Gog* = Caucasulú din Asia între Marea-négrá și caspicá, — deórece după litere corespunde numelú: *Cauc* — *as* ori *Cauc* — *az*, căci *osz* = *ós* = *oz* e identicú cu:

³²⁾ Aci la *Kukukhegy*, sântemú în teritorulú Secuilorú în comitatulú Cicú. Acestú Cicú ca predicatú esistá încă pentru vr'o 10 comune pe ambele laturí ale Oltulú, până între isvórele lui. *Cic* încă înseamnă: munte, délú. Aci între aceste comune aflámú: *Delhegy* (délulú Delú) la apusú de Csik-Szt.Tamas, și comuna *Delne* lângă Csik-Szt Miklos, din *del* = *dél*, și *ne*, locú. Numirile cu *del* sântú mai vechi decâtú aședarea Secuilorú pe acelu terenú.

as = *az*, — din celticulă *ais* (= *aith*) naltă, lată, estinsă. Altă nume mai corăspunđătoră nu se află.³³⁾

Dela pasulă Bodza între Ardélă și România spre apusul dela pasă, chiar la hotară (pe mapa institutului militară geografică) e: muntele Csukás de 1964 de metri. Frunđescu đice: Ciucașă munte și punctă trigonometrică de observațiune în jud. Prahova, chiar la hotară. Fényes (pag. 138) đice: Csukáshegy în linia dela Brașovă de 6000 de urme de înaltă.

Numele Ciucașă asemenea ne conduce la forma: *Cauc-as*; *as* unguresce, e forma și de adiectivă, ca *os* romănesce p. e. muntosă, ce conceptului de munte ă đă o estensiune.³⁴⁾ La Frunđescu: Cocalabénă, munte în jud. Argeșă aprăpe de hotară. Într'altă locă nu l'amă mai aflată. *Labén* însuși însămnă munte, și e din o răđecină și de o formă cu muntele: Libanon (unde *on* din capătă e adausă grecescă, superfluă) din Coelesiria; în biblia „chedri Livanului“, eară *Coca* din Cocalabénă e în formă de adiectivă și însămnă: înaltă mare.

Muntele *Gugu* în comitatulă Hunidóreă, în colțulă de graniță între Ardélă, România și Caraș-Sever., dela Retczată spre amăđi. Sub elă e scrisă numărulă 2233, nu sciu metri, sěu urme. *Gugu-Cucu*.³⁵⁾

Cu acăsta amă încheată munții din Carpați, — dar în România se află munți, a căroră nume purcede din: *cac*, *cauc*, și în alte părți.³⁶⁾ (Va urma). Dr. At. Marienescu.

³³⁾ După dicționar. topogr. al lui Frunđescu în România se află nume de sate: Gogoșă, Gogoșari (și o movilă) Gogoșescă, Gogoșita. *Coiche* la atăta cătă *cac*, *cancă*; de forma *Coiche* mai aprăpe stă: Goicea mare, cătun în j. Gorjă și Goișă munte în j. Argeșă, — pentrucă *ch* din *coiche* trece și în *ș* și goișă în limba comună are înțelesulă și de: cucuișă, locă înaltă, susă în vărfulă.

³⁴⁾ Pe loculă unde e Csukás, după mapa din Conv. Lex. ală lui Meyer, e: Csuka. Forma Csuka se află ca numele unui sată în jud. Argeșă, plaiulă Oltă, — *Ciuca* e = *Cauca*.

³⁵⁾ *Guga*, sată în cerculă Dézs; *Guguiu*, locă isolată în jud. Doljă; *Guguiu* e din *Guguliu*, ca *Cucuiu* din *Cuculiu*. *Gygoie limne* la Homeră și Herodotă ună lacă în Lydia, pôte că a fostă iezeră pe munte, sěu lângă munte.

³⁶⁾ Munți, deluri, măgure, movile din răđecina *cac* în alte părți ale Romăniei; Căciulata (munte în județulă Gorjă, — Caicu Stăna în județulă Vâlcei la hotară (coiche celtică); Cehlău (Pion) munte în jud. Neamță; Chichira delă în j. Putna, Chichióra delă și punctă trigonometrică în jud. Gorjă, Chievrelă delă în jud. Doljă; Cioca popa stăna în jud. Mușcelă la hotară; Ciocanescă delă în jud. Argeșă; Ciocană munte în jud. Argeșă Ciocanulă-Pisculă munte în jud. Mușcelă; Cioci delă în județulă Ialomița, Cioclovina delă în județulă Gorjă; Cocană delă în jud. Gorjă; Cocană delă în jud. Mușcelă; Cocă munte în jud. Argeșă; Coconă movilă în jud. Brăila, Cocora munte în jud. Vâlcei și altulă în județ. Dămbovița; Cucă delă în jud. Mehedinți, Cucoiava măgură în jud. Doljă; Cucu munte în jud. Râmnică. Pissecca munte în județulă Buzeu, unde *pis bad* = *bas*, delă înaltă; séu *pis* și pădure.

FACEREA LUMEI.

(Ună capitulă din cosmogonie).

I.

Întru început era chaosul, adecă tóte materiile erau împreunate fisicalminte.

Materiile erau mórte, fără de viață și preste dênsele plutia spiritulú celú nevêđutú și necuprinsú, despre carele înzădarú vomú întreba și vomú scruta, că de unde este și ce este. Totú deșertá va fi și întrebarea după crearea materiei, anume că cine și din ce a creat-o. Rêspunsurí la întrebărí d'aldestea nu putemú pronuncia simpluminte din cauza că noi, fiindú ființe mărginite, nu sântemú capaci de a cuprinde ceva necreatú și infinitú.

Spiritulú celú nevêđutú și necuprinsú a întratú în materie și pre acésta a făcut'ó capabilă de a fi reședința vieții.

Materiile multifarie din acelu chaosú acum începurá a simpatisa unele cu altele, séu între dênsele se náscu poterea, la care 'í đicemú *afinitate chimică*. Efectele afinității chimice s'aú arêtatú în formațiunea diferitelorú combinațiuni chimice. Așa dará în materiile chaosului s'aú începutú diferite *mişcări*, din carí s'aú desvoltatú *poterile magnetice, electrice și electromagnetice*, apoi s'aú desvoltatú *sunetulú, căldura și lumina*, totú atâția agentí puternicí, fórte acomodați pentru formațiunea lumilorú venitórie și a pomposului și admirabilelui arbore enigmaticú alú creațiunei.

Aceste fórte puternice aú pusú la urmă în mișcare întrégá massa, ce o numirámú mai susú chaosú, și fiindcă cohesiunea nu lása particelele chaosului să se despărțescá de olaltá, de aceea întrégá massa a începutú a se întórce rôtá ca și pre lângá o osie. De óre-ce în lăuntrulú chaosului s'aú desvoltatú cu vehemență diferitele combinațiuni chimice, fierbea adecă cumplitú în nemărginitulú laboratoríu alú vecíniceí, și de óre-ce spațiulú nemărginitú, în carele se afla chaosulú celú învâpăiatú, avea temperaturá mai stêmpêratá, de aceea

părțile cele mai din afară ale chaosului, trebuind să deie căldură spațiului celui din afară și mai puțin cald, au început a se contrage, a se condensa, a forma cum se țice — nisce globurile, cari deci fiind mai grele de cât părțile cele mai înfânate au trebuit să simpatizeze mai mult cu puterea centrifugală a chaosului rotator, decât celealalte mai ușore; toate aceste globurile s'au grupat așa dară în préjma ecuatorului, căci chaosul prin rotațiune ajunsese deja să aibă formă sferică.

Devenind întru acestea rotațiunea chaosului tot mai intensivă, globurile cele dese, ce se grupaseră pre la ecuatorul unul câte unul, s'au smuls, s'au desfăcut succesive de corpul creator, păstrând firesce însușirile primordială ale corpului din carele s'au desvoltat. Și aceste globurile, . . . mulțime nenumărată de ele, sânt *sórele* nostru și celelalte stele fipte, ce înfrumșează firmamentul, și cari toate graviteză spre centrul comun, din carele s'au format.

Acésta este prima periódă a creațiunei, la care îi țicem *perióda stelelor fipte*.

II.

A dóua periódă a creațiunei se numesce *perióda planetelor*. Ca să o pricepem pe acésta, ajunge să întonăm, că ceea-ce a fost mai înainte chaosul, aceea substituim aici prin o stea fptă, prin un *sóre*!

Sórele nostru a fost la început ocupând spațiu mult mai estins decât astăzi, ajungea până dincolo de orbita lui Neptun și rotia în giurul osiei sale cu celeritate nu așa de repede, ca și chaosul de mai înainte.

Temperatura-i enormă ținea încă toate materiile în stare fluidă învăpăiată.

Ca și la formațiunea sorilor, astfel și aici spațiul estern, fiind mai puțin ferbinte ca materia solară, a înghițit din căldura stelei fipte o cantitate însemnată, prin ce érași s'au contrasat părțile din suprafață. Aceste devenind

mai dese, decî mai accesibile pentru puterea centrifugală, s'a aşezatî în préjma ecuatorului solarî, şi apoi în decursulî timpului acele globurî singuratice forţate de puterea centrifugală, s'a ruptî şi ele, s'a despărţitî de cătră sóre, păstrândî însă şi dênsele însuşirile principalî ale Sórelui, ce le-a creatî. Aceste corpurî nouë sîntî *planetele*, carî s'a născutî din sóre sigurî în rëndulî depărtărei, în care se află. Anume s'a ruptî din sóre mai ântëiî *Neptunî*, după elî *Uranî*, apoi *Saturnî*, *Iupiterî*, *Asteroidî*, respective planeta din care acestia s'a formatî, după aceea *Marte*, *Pământulî*, *Venusî*, *Mercurî*, *Vulcanî* etc. pre carî, ce vorî mai fi, nu-î mai putemî distinge nici observa, din causă că sîntî prea micî, seî că sîntî orbiţî de intensitatea luminei solarî.

III.

Periôda a treia a formaţiunei se numesce *periôda lunilorî seî a trabanţilorî*, în care din singuraticele planete s'a formatî lunile, seî trabanţî, chiar precum s'a formatî planeţî din sóre, şi stelele fîpte din chaosî.

După ce în decursulî acestorî trei periôde materia a totî perdutî din căldura s'a, de sine se înţelege că devenindî lunile corpurî tari seî solide şi aprópe de punctulî îngheţărei, nu mai avemî nici o causă disponibilă ca să admitemî, că şi din lunî se forméză corpurî nouë, etc. ca mai înainte lunile din planeţî etc.

Cu formarea lunilorî aşa dară s'a încheiatî şîrulî creaţiunei de corpurî cerescî — firesce că numai referitorî la sistema nóstră solară.

Celelalte corpurî cerescî, ce le mai aflămî obvenindî pre firmamentî, precum sîntî cometiî, meteorî, etc., aceste sîntî aşa đicëndî numai nisce formaţiuni postume, nisce esemplare sterpe, create din fărîmăturile forţelorî împrăşciate prin Universî.

IV.

În modulî acesta s'arî poté esprima pre scurtî facerea lumeî, înţelegëndî sub lume pre tóte corpurile, ce se află în

universă. Dar după ce la Moise în cartea facerei se înțelege sub lume „pământul“ pre care locuim noi, este necesar să percurgem și fazele formațiunei sale, despre ce dora mai pre scurtu ne-amu potea pronuncia asa :

„Întru începutu, la tota întemplarea, pământul nostru a fostu corpū fluidū învâpăiatū. Cumcă a fostu corpū fluidū, ne convingemū, decă privimū la forma sa de globū turtitū; ear cum-că a fostu învâpăiatū, ne spune coja sa cea solidă și vulcani, cari documenteză foculū din internulū cōjei.

Massa acēsta fluidă învâpăiată, adecă pământulū nostru primitivū, se afla și dēnsulū în spațilū înfinitū, care avea temperatură mai puținū intensivă decātū dēnsulū, și se întorcea în giurulū osiei sale hotăritū mai repede ca astăđi, și era ținutū óreși cum în frēu de simburele centralū, de sórele din care s'a născutū. Părțile de pe suprafață perđendū parte mare din căldura lorū primitivă, esmițandū-o adecă spațilū mai recorosū, în carele se află, s'aū totū recitū, fără ca să-și fie primitū dela sórele celū june căldură nouă, de óre-ce atmosfera pământulū era saturată desū, fórte desū cu aburī de apă, ce întru acestea evaporaū din suprafața cea fluidă a pământulū, și printrēnșii nu potea străbate dela sóre nici lumină nici căldură. Prin rēcire părțile din suprafață s'aū condensatū și astfelū în decursulū timpulū pre suprafața pământulū s'a formatū o cojă solidă, basa solidă a suprafeții pământulū nostru modernū. Din atmosfera cea ultra-bogată de aburī începură deja a cadé pre juna peliță a pământulū ploi torențiali, cari cu părțicelele solide ale cōjei formară nenumērate combinațiunii chemice, stratulū celū mai de desubt, cunoscutū sub numirea de *stratulū stāncilorū cristalinice*.

Pre de altă parte căldura cea innădușitoare a fluidulū din lăuntrulū pământulū a produsū acolo mulțime de gazurī, și acestea prin expansiunea lorū înflară cōja pământulū, carea apăsată fiindū din afară de pondulū apelorū de plōe, ear din josū de expansiune a trebuitū să se crepe pre multe locurī,

să formeze adecă înălțimi și afundimi, prin ce s'a pusă basă la formarea văilor și a înălțimilor de tóte categoriile.

După-ce prin ploile cele torențiali atmosfera nu era așa de săturată cu aburii de apă, era ořeși cum mai rară, — aū pututū străbate printrēnsa și câte-o rađă dela junele și decâtū astăđi multū mai valorosulū sóre de viață dătătorū. Acéstă căldură esternă destulū de intensivă și acéstă lumină palidă, ce se străcura prin atmosferă, provocară în cója pământului nóuē combinațiunii chimice, din cari se născură fericele cele gigantice, scoicele cele grandióse și pesciū ceī impunetőri, de cari astăđi nu se mai află, fără numai ca petrefacte sub numirea de *formațiunea cărbunilorū fossilī*.

Fiind-că în atmosfera pământului se mai află încă aburii de apă în abundență, și fiind-că rađe solarī poteaū străbate din ce în ce mai cu succesū, prin ce eculibrulū aburilorū se conturba totū mai multū; de aici s'aū continuatū ploile torențiali și apele acestora aū înecatū fața pământului, acoperindū sub valurī tótă creațiunea de până acum. Avemū așa dară două straturī în cója pământului: *stratulū cristallilorū și alū cărbunilorū fossilī*.

Din gazurile ce s'aū născutū acum din aceste două straturī și din intensitatea căldurei și a luminei solarī ce ajungea pre pământū totū mai intensiv — căci atmosfera se totū limpeđia, — resări viața nóuă, care produse plānte și animale de conținutū mai perfectū ca cele de mai înainte, dar nici de aceste astăđi nu mai aflămū, fără numai ca petrefacte, formāndū stratulū alū treilea, ce se numesce *stratū de cretă*.

Acum se afla pre suprafața pământului în abundență *apă, carbonū, varū, căldură și lumină provenită din afară*. Crescēndū intensitatea luminei și a căldurei solarī, din mulțimea carbonului disponibilū și din cele-alalte elemente de pe pământū s'a formatū o nóuă vegetațiune, multū mai bogată ca cea de mai înainte, și de aici o clasă nóuă de animale, ce se nutriaū eminentemente cu plānte și în carea *mamutulū* a fostū regele creațiunei.

În laboratorul cosmic nu există pauză. După-ce viața organică a luat pe pământ dimensiuni foarte mari, căci vegetația și ajunsesse culmea, iar animalele așa zicându-se gemu de multe în ape, în aer și pe uscat; de aici lucrul natural decă procesul animalic și vegetal au dezvoltat pre pământ combinații nouă, acomodată să fie bază la un nou soi de organism. Ploi torrențiale, viore abia imaginabile, și potențata intensitate a razelor solară au produs nouă turbări în echilibrul aburilor din atmosferă, și de aici nouă ploi torrențiale s'au răvărsat preste fața pământului și au inundat-o acoperindu și înecându sub valuri partea cea mai mare din creațiunile existente. Această perioadă a creației vorbește către noi numai în tonu mut, din sînul pământului, unde formază stratul al patrulea de creație, ce se cuprinde preste totu sub numirea de *stratul formațiunilor terțiare*.

Suprafața pământului era acum foarte bogată în elemente producătoare. Încă în perioada penultimă se ivise ca atare oxigenul, carele cu carbogenul promovase atât de favoritoru în perioada ultimă dezvoltarea vegetației și a animalelor, ce se nutria cu plante. Ajungendu pământul în pozițiunea să primască dela sora maximă de lumină și căldură, și fiindu pre pământu de îndemână totu ce se recerea pentru ivirea unui nou soi de creație; etă că în faptă se produce pe pământu un nou șiru de ființe, de valoare mai alasă ca cele de mai înainte, în care prevaluă *elefanții, rinocerii și cerbii*. În timpul acesta obvine și facerea omului celu de așteiu, adică într'unu timp, la care biblia 'r dize cu dreptu cuvintu „*tim pu de paradis*“. Creațiile acestei perioade și-au aflat partea cea mai mare momentulu în valurile cele înfricoșate ale diluviului, ce s'a cauzat prin încă neechilibratele forțe din atmosferă și prin nutațiunea osiei pământului și propășirea ecuinocțiilor. Stratul de pământu din această perioadă se numește *stratul diluvialu*.

În acestu strat diluvialu zăcea înmormentată cea mai bogată vegetație și cele mai dezvoltate creaturi animale,

până la om. Din disolvarea acestor ruine de creaturi s'a dezvoltat apoi elementele necesare, și mai fine, pentru înmulțirea oamenilor pe pământ. Atmosfera nu mai conținea atâția aburi, ca să verse pe pământ ape deplin înecătoare, dar totuși obveniau ploți torențiale, prin cari se cășunau esundări parțiale. De o parte acele esundări, ear de altă parte și alte elemente înfricoșate (vânturi, furtune, lupte contra reptiliilor, etc.) au forțat pre om la viață familiară, prin ce s'a pusă basa primordială a staturilor, despre cari mai departe apoi are să trateze istoria universală. — Diferitele esundări au produs pe fața pământului stratul cel din urmă, ce încă nu este perfect, și carele se numesce *stratul pământului aluvial*." (Va urma). T. Ceonța.

A SCI LIMBĂ MAI MULTE.

Sânt indiviți, unii chiar geniali, însă nu posedă darul a învăța limbă mai multe. Cam de regulă la toți nu se învăța limba a două, fără detrimentul celei prime.

La aceste considerațiuni ne conduc unele fapte, mult remarcabile.

Începem cu Napoleon Bonaparte. Italian de origine, dar din pruncie a făcut studiele prin școle franceze. S'ar presupune deci că a știut bine limba franceză, și a învățat-o cu ușurință pentru asemenarea cu italiana. A fost însă din contră, adevărat nici în anul 1796 nu vorbea corect limba franceză, precum ne mărturisește Miot de Méliot. Pe atunci Napoleon era comandant suprem al trupelor, ce republica Franciei le trimisese în Italia. Mai târziu, ca împărat va fi vorbit corect, credem, că-și va fi dat trudă să învețe de dragul unei corone!

Împăratul Carol V. ținea tronul regesc din Spania. Mare era domnia Spaniolilor, în jurul globului pământesc, și sórele nu apunea întrânsa. Baumgarten, istoriograful împăratului Carol V. ne spune că acesta, deși bărbat ge-

nială, nu a putut învăța limba spaniolă (castiliană) în butulă adresei, prin carea aristocrației spanioli l'au rugat să le învețe limba. Ansa la această adresă a dat însuși împăratul, când a sciricit că de ce încunjură aristocrației spanioli curtea densusului? și a căpătat respunsul de sus, să le învețe limba. Acest împărat, nici pentru premiul unui tron, nu a putut învăța o limbă.

Voltaire — în prefațiunea la Oedip — se plânge că din limba francesă îi lipsesc doi ani, adică timpul cât l'a petrecut dînsul în Anglia. Dacă mai târziu a supliniț, este pentru resplătirea ce a sperat și căpătat, înțelegem renumele, la care s'a avântat, în literatura francesă.

Archiducele Iosif, Maecenas al culturei și al literaturii unguresci, palatin în Ungaria jumătate de secl, precum se scie, numai odată a încercat în dietă să vorbescă unguresce, dar nu a reșit chiar după plac.

Dela singurateci trecem la masse. An, junii unguři din clase inteligente, făceau demonstrații pe strade în capitală, când se desbătea proiectul de lege militară, carele cerea dela oficeri cunoșcerea limbei germane. Germana e dintre limbile de cultură universală, și cel puțin o limbă dintre acelea, caută să învețe fie-care aspirant la cultură. Aici li se oferia ocaziunea cu remunerații și cu ușurință; ușurință, că avem să învețe numai câte-va decii de cuvinte din acea limbă germână ce se ȳice militară, și pentru atâta se capete patentă de oficer și plată, se vină tôte de a gata, astăzi în timpul pauperismului, remunerații când alții nu găsesc aplicațiune și subsistință. Tôte îndar, junii unguři nu primiau, și demonstra. Pote voru afirma unii că au fost demonstrații politice; ceea-ce noi nu scim, nu credem, și nici nu ne ocupăm de politică, fără considerăm aici faptul ca un trecut, complet, conchis și istoric, prin urmare supus acum la esaminarea scientifică, și numai din acesta facem aceea conclușiune că densii nu voiau să învețe limba a doua.

Casurile espuse până aici, cu indiviđi și cu masse, tóte au fostú influințate de óre-carí interese, favoritóre séú des-favoritóre, decí nu ne presentă unú resultatú — cum amú đice destulú de independentú pe terenulú empirismulú. Acum că în scólele nóstre poporane s'a întrodusú limba unгурescă, sântemú curiosí a vedea, ce deslucirí ne va da tineretulú românú, relativú la problema de a învêța limba a dóua.

Dr. *Giorgiu Popa*.

BIBLIOGRAFIĂ.

Cincídecí de colinde, adunate de scolaríi dela scólele medíi române din Brașovú, sub conducerea dlú profesorú și conrectorú A. Bârseanú. Brașovú 1890.

„**Unirea**“ điarú bisericescú-politicú, apare odată pe sêptemână dela începutulú anulú curentú în Blașiú sub redacțiunea dlú Dr. *Vas. Hossu*, prețulú pe unú anú 6 fl.

„**Fóia Ilustrată**“ a începutú a apărea din 18 ale c. în Sibíiú sub redacțiunea dlú Dr. D. P. Barcianú, ese odată pe septemână, prețulú pe unú anú 6 fl.

„**Scóla română**“ după cum se anunță va reapărea sub redacțiunea proprietaruluiú eí, a dlú Vasilie Petri în Năsêudú, prețulú 4 fl. pe unú anú.

PARTEA OFICIALĂ.

Nr. 334/1890.

Procesú verbalú

alú comitetuluiú Asociațiuniiú transilvane pentru literatura română și cultura poporuluiú românú, luatú în ședința dela 27 Decembre n. 1890.

Președinte: G. Barițiú. Membrii presentí: Dr. I. Pușcariú, vice-preș., I. Hannia, Elia Măcellariu, I. V. Russu, Z. Boiú, Ioanú Crețu, G. Candrea, cassarú, Nicolaú Toganú, bibliotecarú.

Secretarú: Dr. I. Crișianú.

Nr. 165. D-lú Dr. P. Spanú, învêțatorú la șcóla civilă de fete a Asociațiunii, prin hârtia sa dto 4 Decemvrie a. c. cere, ca în vederea, că dênsuluiú 'i este imposibilú cu metoda sa a petrece

în o clasă continuu mai multă de o jumătate de oră, fără de a lucra în detrimentul dezvoltării psihice și cu deosebire fizice a elevilor, să i se permită această abatere.

Presidiul comitetului, socotind afacerea urgentă, a recercat cu datul 6 Decembrie a. c. pe direcțiunea școlară, ca, urmându întocma pre-criselor §-lui 3 lit. b) din regulamentul intern al școlii, să supravegheze, ca și până ce se va pronunța comitetul în afacere d-lu învățator Dr. P. Spanu să observe cu acurateță planul de învățământ, ținându orele prescrise întregi, și să nu fi permisă abaterea ce o reclamă, fiind tocma o abatere ca *acesta* în detrimentul invederat al elevilor. (Ex Nr. 304/1890).

— Comitetul, făcându a i se ceti per extensum coprinsul răspunsului presidial, întemeiat pe lege, pe regulamentul, cum și pe praxa cotidiană a celor mai buni învățatori din toate școlile femeesci de model dela națiunile cele mai înaintate în cultură, ia cu aprobare la cunoscință pașii întreprinși de presidiu în afacerea de sub întrebare și insistă și din partea sa, ca dlui învățator Dr. P. Spanu să *nu* i-se permită a se abate dela planul de învățământ.

Sibii, d. u. s.

George Barițiu m. p.,
președinte.

Dr. I. Crișianu m. p.,
secretar II.

Verificarea acestui proces verbal se încrede d-lor: Z. Boiu, I. Crețu, Gerasim Candrea.

S'a cetit și verificat. Sibii în 31 Decembre n. 1890.

Zacharia Boiu m. p.   **Gherasim Candrea** m. p.   **Ioan Crețu** m. p.

Nr. 335/1890.

Proces verbal

al comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, luat în ședința dela 29 Decembre n. 1890.

Președinte: G. Barițiu. Membrii prezenți: Dr. Il. Pușcariu, vice-preș., I. Hannia, Nicanor Frateșiu, controlor, I. Crețu, I. V. Russu, I. St. Șuluțu, Z. Boiu, I. G. Popu, I. Popescu, Elia Măcellariu, Gher. Candrea cassaru, Nicola Toganu, bibliotecaru.

Secretar: Dr. I. Crișianu.

Nr. 166. Comisiunea exmisă din sinul comitetului în ședința dela 24 Septembrie a. c., urmându întocma însărcinării, ce i s'a

dată prin concludulă dto 28 Noemvrie a. c. Nr. prot. 145, presentă ună proiectă de concursă relativă la premiile, ce voră fi a se de- cerne în conformitate cu concludulă adunării generale a Asociațiunii din anulă acesta, (ședința II Nr. prot. 19 lit. h.) (Ex. Nr. 292/1890).

— Concursulă se stabilește în textulă alăturatū sub % la acestū procesū verbală.

În urmarea acestū concludū comitetulă va remunera și pu- blicațiunile tipărite în „Transilvania“, carī, notificându-i-se și număř din partea redacțiunii, se voră găsi, că întrunescū condițiunile cu- prinse în concludulă adunării generale a Asociațiunii din anulă acesta, (ședința II. Nr. prot. 19 lit. h).

Nr. 167. Se presentă raportulă direcțiunii dela școlă Asocia- ționii de dto 22 Decemvrie a. c. Nr. 42, ca răsponsū la ordinulă acestū comitetū de sub Nr. 295/1890, prin care i s'au cerutū unele deslușiri cu privire la cursulă instrucțiunii. (Ex. Nr. 325/1890).

— Raportulă presentatū servește spre sciință.

Sibiiū, d. u. s.

George Barițiu m. p.
președinte.

Dr. I. Crișianū m. p.
secretarū II.

Verificarea acestū procesū verbală se încrede d-lorū:
Ioanū Hannia, E. Macellariū, Ios. St. Șuluțū.

S'a cetitū și verificatū. Sibiiū în 31 Decemvrie 1890.

Ioanū Hannia m. p.

I. St. Șuluțū m. p.

E. Macellariū m. p.

Nr. 292.

CONCURSŪ LITERARŪ.

În scopulă de a se esecuta concludulă adunării generale a Asociațiunei transilvane din anulă acesta, ca din suma de 1000 fl. v. a. votată pro 1890 și din suma de alți 1000 fl., votată pro 1891 să se premieze și tipărescă *scrieri și broșuri, întocmite anume pentru poporă*, din agricultură, igienă etc., avëndū acelea a forma „Bi- blioteca poporală a Asociațiunii transilvane“, comitetulă Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului românū în ședința sa dela 28 Novembre a. c. a hotărītū să escrie deocamdată, ca de începutū, *concursă la trei premii* pentru următorele lucrări:

1. *Ună premiu de 100 fl. v. a., pentru cea măi bună lucrare asupra următorului subiectū:*

„*Economia noastră după comasare.*“

Lucrarea va trebui să cuprindă povește practice despre metodelu: cum aru trebui întocmită economia noastră după comasare, ca să nu sufere poporul, și să fiă anume întocmită pentru popor. Manuscrisul trebuie să cuprindă materia pentru cel puținu 4 côle de tiparu în 8° garmondu.

2. *Unu premiu de 100 fl. v. a.*, pentru cea mai bună lucrare asupra următoarei teme:

„*Higiena copilulu dela nascere până la anulul alu 7-lea alu etățu*“.

Lucrarea va tracta despre totu ce privesce nutrirea, îmbrăcăminte, curățenia, locuința, ocupațiunea, mișcarea și jocul copilulu; ea va trebui să conținu apoi și profilaxa morburilor de copii și să fiă anume întocmita pentru popor. Manuscrisul trebuie să cuprindă materia pentru cel puținu 4 côle de tiparu în 8° garm.

3. *Unu premiu*, a căru mărime se va hotări după numêrul côleloru de tiparu, computându-se cōla de tiparu în 8° garmondu cu *12 fl. v. a.* pentru cea mai bună culegere de poesii, basme (povești) și datine poporale alese, și până acum nepublicate.

4. Afară de aceste premii a hotărîtu comitetul Asociațiunii transilvane să destineze suma de fl. 400—500 v. a. pentru a se premia din ea cele mai bune studii științifice asupra unor teme alese liberu de autori din ramul istoricu sêu epigraficu, sêu filologicu, cu deosebire în ceea-ce privesc trecutul și prezentul poporulu român și alu pământulu pe care locuim, sêu apoi din ramul științelor naturale, care se voru publica sêu s'au publicat delu adunarea generală din Făgărașu (1889) încōce prin mijlocirea organulu Asociațiunii „Transilvania“.

Mărimea premiilor pentru studiile aceste științifice se va fixa în vederea valōrei lor științifice.

Terminul prezentării la concursu a manuscriselor relative la premiile de sub Nr. 1, 2, 3, 4 va fi 30 Iuniu 1891 st. n. Până la acestu terminu concurenții la unul din premiile scrise voru binevoi a trimite manuscrisele lor la presidiul Asociațiunei transilvane în Sibiu, strada Morii Nr. 8. Manuscrisele întrate mai târziu nu se voru luă în considerațiune.

Manuscrisele se voru presenta anonime, și scrise de mână străină, purtându o devisă, care va fi reprodusă întru unu plicu sigilat, conținându numele concurentulu.

Aceia dintre concurenți, cari reflecteză la unul din premiile de sub Nr. 4 pe basa lucrărilor tipărite deja în organulu Aso-

ciațiunii, voru binevoi a notifica aici lucrarea respectivă, fie directu, fie pe calea redacțiunii, premiile aceste se voru decerne și înainte de terminulă fixatū măi susū.

Asociațiunea transilvană 'și rezervă dreptulū de proprietate asupra lucrărilorū premiate, precum și dreptulū de a tipări, fie în organulū seū, fie separatū de acela, lucrările ce voru fi premiate, îndatorindu-se a pune la dispozițiunea autorulū gratuitū 100 esemplare tipărite.

Din fie-care grupă se va conferi premiulū lucrării celei aflate măi bune, ear celelalte lucrări, carī se voru găsi vrednice de publicare, voru obținé o mențiune onorabilă și se voru publica pe rēndū în organulū Asociațiunei.

Manuscrisele nepremiate și nementionate se voru remite autorilorū, fără a se publica numele lorū.

Censurarea lucrărilorū întrate la concursū comitetulū Asociațiunei transilvane o va efeptui în sensulū conclusulū adunării generale a Asociațiunei din anulū acesta (ședința II. Nr. 19 lit. h. 5).

Din ședința comitetulū Asociațiunei transilvane pentru literatura romāna și cultura poporulū romānū, ținutā în Sibiiū la 29 Decembre 1890.

G. Barițiu m. p.
președinte.

Dr. Ioanū Crișianū m. p.
secretarū II.

CONSEMNAREA

sumelorū colectate în favorulū scōlei civile de fete a „Asociațiunei transilvane“ prin dlū Parteniu Cosma.

F. Calemanū, econ. în Reghinū; D. Cristea, econ. în Ocna; Ioanū Sântū, econ. în Méző-Bodón; Iosifū Toteanū, econ. în Ocna; Davidū Onc, econ. în Mihaltū; Ana Fugaciū, económă în Mihaltū; Ana Vasiu, económă în Drimbarī; Ales. Conta, econ. în Bazea câte 1 fl.; P. Colcea, econ. în Zaculū 50 cr.; Marianū Pascu, econ. în Hogarū; Nicolaū Jiga, econ. în Bretea; Span Barac, econ. în Alamorū; Sam. Bulea, econ. în Presaca; G. Mitea, econ. în Presaca; Teodorū Suciū, Iacobū Popū, economī în Kersed; Lud. Conta, econ. în Bazedū; Ioanū Nicula, econ. în Stupinī; Vasilicā Dimbean, econ. în Silvas câte 1 fl. Comanū Ciocanū, econ. în Sēcādare 50 cr.; George Macriș, econ. în Cornățelū; Carolina Sântpālēnū, económă în Haró; Scarlatū Șōpca, econ. în N.-Ág; Ioanū Cónia, economū în Kaltwasser; Anna Hilla, económă în Kaltwasser; Vasile Vladovicī, econ. în Kaltwasser; Demianū Macaveiū, econ. în M.-Kövesd; Iosifū Domoceanū, econ. în S.-Reghinū; Iustinū Dascālū, econ. în Mikalaka; Tóderū Popovicī, econ. în Szt.-Miklós câte 1 fl.